

Takoj v začetku se Randall zavaruje, da vprašanje jezika in njegovega razmerja do narodnosti ne more kot tako biti izčrпно obravnavano v njegovem delu, čeprav tvori važen del splošnega disputa. Vendar obljubi, da bo o tem govoril še v zaključku. Najprej na kratko pojasni slovensko stališče, da je materinski jezik objektivni znak narodnostne pripadnosti. Nato prikaže v kratkem pregledu kriterije avstrijskih štetij, ki nikoli niso ugotavljala materinščine na Koroškem, temveč do 1910 le občevalni jezik, 1923 jezik, v katerem se človek najbolj gladko izraža, 1934 pa po skrajno subjektivističnem kriteriju jezik kulturnega kroga, h kateremu se posameznik šteje. Randall ugotavlja, da je pri kriteriju občevalnega jezika zelo verjetno, da so tisti številni prebivalci, ki so znali nemški in slovenski (in praviloma so na Koroškem dvojezični le Slovenci, o. p.) označevali svoj občevalni jezik kot nemški, »saj je tako mnogo trgovinskega in poslovnega prometa bilo nemškega« (120). Ob zadnjem štetju leta 1951, ki omogoča navedbo več občevalnih jezikov in ki uvaja kot tretji jezik na Koroškem tako imenovani »windisch«, se nekoliko pomudi ob »vindišarski teoriji«.

(Se nadaljuje)

Janko Pleterški

ZAPISKI

OB NOVEM PREVODU CANKARJA V ČEŠČINO

V znani pariški založbi Orbis je izšla v zbirki, ki je namenjena ljudskim odrom, Cankarjeva komedija »Za narodov blagor« (Pro blaho národa). Sedanji prevod z letnico 1956 je že drugi v češčini in je izšel pičlih petdeset let po prvem. Zanimivo je, da komedija ni doživela prve uprizoritve v Ljubljani, kjer so jo nekaj let odrivali, ampak v Pragi, kamor so ji utrli pot Cankarjevi češki prijatelji. Tudi ljubljanska uprizoritev, do katere je končno prišlo leta 1906 po Govekarjevem odhodu iz gledališča, je zvezana s češkimi imeni (režiser in zasedba nekaterih večjih vlog). Ob pomanjkanju lastnih moči je namreč ljubljansko slovensko gledališče v tistih časih sprejemalo češke igralce, režiserje, glasbenike in druge gledališke delavce, ki so — največkrat na začetku svoje kariere — radi prihajali za nekaj sezon v to avstrijsko mesto, čigar boji in ideali so jih prečesto spominjali na njihovo domovino. Cankarja so cenili in nekateri so spremljali njegovo pisateljsko pot tudi pozneje. Najdemo jih med prevajalci njegovih del v češčino, tako Otta Boleška in zlasti Ruženo Naskovo, ki sta oba nastopala prav v satiri »Za narodov blagor.« Nasková je pred prvo svetovno vojno, deloma še, ko je bila angažirana v Ljubljani, večidel pa v Pragi, prevajala Cankarjeve črtice in novele ter jih objavljala v socialističnem časopisju, v posebni knjigi pa je izšel njen izbor Cankarjeve krajše proze (1909) in »Hiša Marije Pomočnice« (1911). Nasková se je trudila, da bi spravila Cankarja na oder Narodnega gledališča v Pragi, čigar članica je bila. Leta 1910 je v dogovoru s tedanjim režiserjem

Narodnega gledališča Jaroslavom Kvapilom prevedla Cankarjeve »Hlapce«, vendar do uprizoritve tedaj ni prišlo.

Politična satira »Za narodov blagor« se je spet pojavila na praškem odru štirideset let po premieri, kmalu po osvoboditvi 1945, tokrat v »D 34«. Za osemdesetletnico Cankarjevega rojstva je izšla še v knjigi, s čimer so se Čehi oddolžili spominu pisatelja, ki je imel med njimi mnogo občudovalcev in ki so ga tudi več prevajali kakor katerega koli drugega jugoslovanskega avtorja. Prevodu je dodanega precej spremnega teksta, ki naj dramo približa češkemu bralcu oziroma igralcu. Prevajalec dr. Oton Berkopec je v uvodnih besedah pokazal v zvezi z usodo te Cankarjeve igre na nekatere strani češko-slovenskega sodelovanja. Antonín Dvořák je prispeval obširne režijske pripombe in izpričal mnogo dobre volje, da prikaže Cankarja, takratne razmere na Slovenskem in komedijo samo z oznako nastopajočih oseb. Najbolj se mu je posrečilo to zadnje. Zdi se pa, da mu ni bilo dostopno, kar je pisal Ziherl o Cankarju in njegovi dobi. Dobre scenske pripombe je napisal Stanislav Kolíbal. Prevod sam je skrben in se gladko bere, kar je treba tembolj podčrtati, ker je prevajalec Slovenec.

Čez češke odre je šla že večina Cankarjevih dram. Po podatkih, ki jih zbira Fr. Dobrovoljc, so za Cankarjevega življenja uprizorili samo še »Kralja na Betajnovi« (1910 na Smíchovu in 1916 v Plznju). Premiera »Pohujšanja« je bila 1925 v Pragi in ponovno 1929. leta, 1932 v Bratislavi (v slovaščini) in 1934 v Brnu, »Hlapci« pa so bili uprizorjeni najprej v Brnu, 1933. (II. dejanje) in 1935. leta (v celoti), ter 1937. leta v Pragi. V knjigi je izšlo leta 1926 »Pohujšanje«, izšla pa sta tudi »Jakob Ruda« in »Lepa Vida«. Slovaki so dobili leta 1949 »Kralja na Betajnovi«.

Cankarja so precej prevajali v druge jezike, toda največ so ga prevajali Čehi. Za to je več vzrokov. Nekaj so gotovo pripomogla osebna poznanstva, še več pa tesni kulturni stiki. Tako je n. pr. češka revija »Slovanský přehled« redno prinašala kulturne novice, ki so jih pošiljali slovenski dopisniki. Ti so sproti poročali o Cankarjevem književnem delu (Fr. Vidic, Fr. Kidrič, A. Dermota in drugi). Češkim študentom na Dunaju Cankar ni bil neznan. V slovanskem seminarju, kamor so prihajali študirat iz raznih slovanskih dežel, zlasti tudi Slovenci, ki niso imeli doma svoje univerze, je bilo dovolj priložnosti, da se vzbudi zanimanje za slovensko književnost. In končno, Cankar ni bil za Čeha samo velik umetnik, ki ga je vredno prevajati, ampak predvsem tudi umetnik, ki je njim povedal več kakor drugim. Zato so dovršen del tega, kar je objavil, večinoma kmalu prevedli. Prevodi so izhajali največ v socialističnih časopisih, deloma v provincialnem tisku in na Dunaju. Nekatere črtice so doživele po pet objav. Prvi prevod Cankarja v češčino je iz 1901 in v naslednjih 25 letih je izšla večina tega, kar je napisal. Samo knjižnih prevodov v češčino je bilo v tem času dvajset. Kasneje ni izšlo skoraj ničesar več (»Moje življenje« 1947). Slovaki so pokazali nekaj več zanimanja za Cankarja v glavnem šele zadnji čas. Poleg »Kralja na Betajnovi« so prevedli »Na klancu« (1947) in pripravljene imajo menda »Podobe iz sanj«, nedavno pa je v Bačkem Petrovcu izšel »Hlapec Jernej«.

V Cankarjevih časih ni bilo zadrege za češke prevajalce iz slovenščine. Nekatere je kakor Naskovo privedel med nas poklic, drugim se je v stiku

s Slovenci na Dunaju, v Pragi in drugod zbudilo zanimanje za jezik, književnost in razna vprašanja našega kulturnega in sploh družbenega življenja. Podobne razmere in podobni interesi so na obeh straneh vzpodbujali k medsebojnemu spoznavanju in ustvarjali vzdušje, ki je bilo ugodno za kulturno sodelovanje. Zato ni nič čudnega, da je bilo tedaj med Čehi dovolj prevajalcev iz slovenščine. Največkrat pa so prevajalci tudi drugače popularizirali slovensko literaturo. Samo tista doba je lahko dala tako delavne prevajalce in pospeševalce češko-slovenskih kulturnih stikov, kakor sta bila na primer Vojtěch Měrka (roj. 1888) in Bohuš Vybíral (1887—1951). Prav njuna zasluga je, da je Cankar med Čehi bolj domač kakor kjerkoli drugje. Měrka, ki mu je bil Cankar najljubši slovenski pisatelj, je po časopisih in v knjižni obliki objavil celo vrsto prevodov iz Cankarja, Meška in drugih. Vybíral se je v Jagičevem slovanskem seminarju na Dunaju seznanil s slovenskimi študenti in že z dvajsetimi leti začel prevajati iz slovenščine. Značilna je neka njegova izjava, v kateri med drugim pravi: »V tem času je bila že na pohodu vaša moderna in z menoj študirajoča generacija je rasla iz Cankarjeve in Župančičeve besede. Zato je čisto razumljivo, da sem se ogrel za Cankarjev romantični realizem. Ta nam je bil takrat še posebno bilzu. Pa ne le to, temveč predvsem ostro politično ozračje tistih predvojnih let nas je zgrnilo in strnilo v tesnejše vrste. Od tedaj moje zanimanje za Slovence.« Rezultat tega zanimanja je nešteto krajših prevodov in okrog 50 knjig slovenskih avtorjev, predvsem Cankarja, ki jih je Vybíral posredoval Čehom. Še po osvoboditvi sta izšla dva njegova prevoda, Ingoličev roman »Na splavih« in Prežihova »Požganica«.

Tu se samo ponuja vprašanje, kakšne možnosti ima slovenska knjiga na Češkem danes. Majhen narod, kakršen je slovenski, se le s težavo uveljavlja v svetovni tekmi, zato so mu bili kulturni stiki s Čehi zmerom tembolj dragoceni. Ob vsaki priložnosti se na obeh straneh poudarja, da je tradicija, ustvarjena v preteklosti, še vedno živa, in mnogo znamenj potrjuje, da je res tako. Vendar, če se omejimo na vprašanje plasiranja slovenske knjige med Čehi, moramo ugotoviti, da je kljub zanimanju za našo literaturo, ki je trenutno zaradi večletne prekinitve stikov še naraslo, čedalje manj možnosti, da bi češki bralec, ki ni več našega jezika, spoznal najboljše, kar premoremo. Tistih časov, ko so Čehi prihajali v Slovenijo za kruhom, se navezali na to ljudstvo in po vrnitvi v domovino na ta ali oni način ostali z njim v zvezi, ni več. Tudi ni več tistih časov, ki so Vybírala, Měrko in vrsto drugih tako globoko prepričali o potrebi medsebojnega sodelovanja, da so mu posvetili vse svoje sile. Ni več niti tistih časov niti tistih generacij. Nasprotno, od marca 1939, ko je Hitler vkorakal v deželo, pa do zadnjega časa z izjemo nekaj kratkih let po osvoboditvi ni bilo zvez. Tudi slovenskega lektorata, ki ga je imela praška univerza pred vojno in nato prva leta po vojni, ni več. To je treba toliko bolj obžalovati, ker je to institucija, ki bi v današnjem času lahko opravila zelo koristno delo. Z naše strani pa nedvomno manjka pobuda, da se omogoči češkim (in seveda tudi drugim) študentom študij na ljubljanski univerzi in kulturnim delavcem daljše bivanje med nami. Mnogo je že zamujenega in bo težko nadoknaditi.

Boris Urbančič